ȚESĂTURI ȘI PODOABE ÎN IMPERIUL ROMAN – ÎN SLUJBA FRUMUSEȚII, DAR ȘI A PROPAGANDEI / TAPESTRY AND ORNAMENTS IN THE ROMAN EMPIRE – SERVING BEAUTY, BUT ALSO PROPAGANDA

Ioana-Iulia OLARU
Lector univ. dr., Facultatea de Arte Vizuale și Design,
Universitatea G. Enescu, Iași
olaruioana2004@yahoo.com

Rezumat

Atât podoabele, cât și țesăturile antice romane au constituit mijloace propice pentru propaganda tipică. Tehnica și realizarea artistică, fără o preocupare deosebită pentru perfecțiunea detaliului, făceau bijuteriile purtătoare ale mesajului despre condiția socială a purtătorului lor. În plus, spre sfârșitul Antichității, și creștinismul își va pune acum amprenta asupra iconografiei podoabelor, la propaganda politică adăugându-se și cea a noii religii care tocmai apărea. Din păcate, în ceea ce privește celălalt domeniu al artelor decorative în discuție, cel al textilelor, avem de-a face cu o precaritate a descoperirilor, cele mai multe exemple datând din perioada antic-târzie, dar și în acest caz, al țesăturilor, fragmentele păstrate ne ajută să ne formăm o idee despre stadiul la care ajunsese această artă, precum și despre rolul propagandistic al acestor artefacte mai ales în răspândirea noii religii în formare, creștinismul. Oricum, ambele aceste tipuri de artefacte ne oferă o imagine despre nivelul tehnic la care ajunsese moda timpului, prezentarea lor din punctul de vedere cronologic punctând evoluția lor și a gustului timpului.

Cuvinte-cheie: *au repoussé*, *opus interrasile*, aureus, intaglio, palmetos, copt, dionysiac

Abstract

Both ornaments and Roman ancient tapestry were adequate means of typical propaganda. The technique and artistic achievement, without any special interest for the perfection of details, made jewelry carry the message of the social status of the owner. Moreover, towards the end of Antiquity, Christianity will also mark the iconography of ornaments, political propaganda being accompanied by the propaganda for the newly emerging religion. Unfortunately, regarding the other field of the debated ornamental arts, the one of clothing design, we are dealing with very few discoveries, most examples dating back to the late-ancient period, but also in the case of tapestries, the preserved fragments help us form an idea about the level of evolution of this art and also about the propagandistic role of these artifacts especially when we refer to the spreading of the new religion, Christianity. In all cases, both types of artifacts offer us an image about the technical level reached by fashion at that time, their chronological presentation underlines their evolution and the taste of that time.

Keywords: *au repoussé*, *opus interrasile*, aureus, intaglio, palmetos, Coptic, Dionysian

Poate în acest spațiu, al Imperiului Roman, și în acest timp, antic, mai mult ca oriunde și oricând, ar fi cel mai potrivit termenul *miniatural* (și nu *minor*) cu privire la acest domeniu, al artelor decorative, care se referă la ornamentarea obiectului mic. Mic, și nu *minor*, pentru că putem fi de acord mai greu cu faptul că acest domeniu nu ar fi fost unul de o importanță enormă mai ales în ceea ce privește scopul propagandistic (urmărit de toată arta în Imperiul Roman).

Artele ornamentale în Imperiu demonstrează două adevăruri de necontestat. În primul rând, faptul că romanii au înțeles și au aplicat aici, poate la fel de puternic ca în arhitectură (domeniu în

BDD-V1796 © 2014 Aius PrintEd
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-20 20:04:53 UTC)

care ei au excelat), lecţiile învăţate de la artiştii greci. Însă le-au dus mai departe, le-au adoptat dar le-au şi adaptat gustului propriu pentru frumos, gustului unor soldaţi pentru care arta trebuia să fie în primul rând utilitară. Şi aici ajungem la a doua caracteristică a acestui domeniu, al artelor decorative oficiale: utilitatea despre care vorbeam se traduce în cazul artelor decorative, prin interesul acordat lor ca mijloace de propagandă politică şi apoi şi religioasă. Artefactele acestea de mici dimensiuni şi uşor de transportat reuşeau să ajungă în toate colţurile Imperiului, mult mai repede decât o statuie, de exemplu, astfel încât rolul lor în răspândirea ideilor politice şi religioase era mult mai puternic.

Între aceste tipuri de arte (printre care putem enumera şi toreutica, şi ceramica, şi moneda sau manuscrisul), bijuteriile şi ţesăturile sunt două dintre cele mai atractive domenii, în care artisticul este urmărit din plin. Unde în altă parte mai evident poate fi interesul acordat esteticului, decât în aceste arte care mizează cel mai puternic pe impactul vizual? Astfel încât, cu atât mai mult în aceste două cazuri, propaganda găsea în podoabe şi în ţesături mijloacele cele mai propice de răspândire a noilor ideologii specifice momentului (politică sau religioasă).

Bijuteriile romane antice au fost un mijloc propice pentru propaganda tipică: tehnica şi realizarea artistică, fără o preocupare deosebită pentru perfecţiunea detaliului, le făcea purtătoare ale mesajului despre condiţia socială a purtătorului lor. Iar forma lor unitară, cu volume mari, precum şi bogăţia de pietre preţioase făceau ca impactul vizual să fie, într-adevăr, foarte percutant. Din păcate, până în zilele noastre, bijuterii romane au ajuns puţine, comparativ cu cele greceşti (poate şi din cauza numărului lor redus în morminte, existând o prevedere limitativă) (Gramatopol 1991). Astfel încât o imagine completă asupra evoluţiei lor în timp este greu de obţinut.

Pentru primul secol d.Hr., cele mai multe podoabe care ne-au parvenit sunt inelele, dar există şi brăţări, cercei, coliere. Acestea sunt caracterizate prin geometria formei: spirale, uneori chiar forme de şarpe stilizat (brăţara de la Pompeii) (**il.1**, http://antiquesandthearts.com/Archives/2008/10-October/images//2008-10-28__11-21-29Image6.GIF). Acesta este un tip ornamental propriu romanilor, vizibil de la distanţă, deosebit de afrontarea iraniană a figurinelor animaliere, care presupunea observarea atentă a decoraţiei (Gramatopol 1991). Ori există semisfere goale în interior (brăţările de la Boscoreale **il.2**, http://www.evergenius.com/Jewellery_files/image080.jpg), ori clopoţei care sunau la urechile doamnelor, sub formă de cercei, sau figurine, ca Eros, Afrodita sau Victoria cu aripi, cu care se termină agrafele de păr (Morant 1970).

Il.1

Il.2

Forma este completată cu policromia şi cu bogăţia elenistică a decoraţiei de factură orientală: colanul de la Pompeii este un lanţ lat cu verigi lipite prin granule mari din aur, ornamentat cu mari perle şi smaralde (**il.3**, http://www.vroma.org/images/mcmanus_images/emeraldpearl_necklace.jpg). Inele, preţioase de altfel (Avea dreptul să poarte inele din aur doar aristocraţia senatorială şi ecvestră) (Gowing 1995), sunt simple ca formă. În schimb, acestea sunt decorate cu geme tăiate în intaglio, de exemplu cel de sec. I d.Hr., din jasp (**il.4**, http://edgarlowen.com/b5546.jpg), cu portrete ori cu scene de influenţă elenistică. Ia naştere un stil în care se întâlneşte direcţia secolului anterior, cu tehnici bazate pe prelucrarea sârmei şi a foii de aur, prin tăierea tablei şi, din vremea Imperiului, prin tragerea prin orificii (Gramatopol 1991). Aceste tehnici sunt reflectate în descoperirea din Palestina, Eleutheropolis, exemple tipice fiind pandantivele cu glob la capăt. Această direcţie anterioară se întâlneşte cu o direcţie în care predomină pietrele preţioase, ca în tezaurul din Sardinia, Su Pidaccio. Rezultă o combinaţie între foaia

BDD-V1796 © 2014 Aius PrintEd
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-20 20:04:53 UTC)

de aur lucrată *au repoussé* și pietrele colorate: brățara de la Claudovery, iar începând cu mijl. sec. al II-lea d.Hr. deja prima direcție se provincializează, iar influențele estice sunt tot mai puternice.

Din sec. al II-lea și al III-lea d.Hr. bijuteriile cele mai răspândite sunt cerceii și inelele. În ce privește cerceii, există tipul cu bară și pastă de sticlă colorată, specific sec. al II-lea d.Hr., și tipul pandantiv, exemplu fiind cel cu scut oval pe bară de aur, de care atârnă pietre prețioase – granate roșii – continuate cu alte pandantive: clopoței din foaie de aur.

Există o mare varietate de inele – sigilare, de logodnă, votive, cu otravă, pentru două sau pentru trei degete, sau inele pentru copii (Gramatopol 1991). O inovație a sfârșitului Antichității este folosirea monedelor de aur și la inele, de exemplu un inel cu un aureus cu bustul Faustinei, British Museum, dar și la coliere, ca cel din sec. al III-lea d.Hr., cu două aureus-uri ale lui Alexander Severus, 222-235 d.Hr., ale căror dimensiuni diferite implică existența altor aureus-uri și la brățări.

Medalioanele de aur primite în dar de la împărat erau purtate ca pandantive, distinse, chiar dacă apreciabile ca dimensiune: de exemplu un colier cu medalion, 400-450 d.Hr., de la Metropolitan Museum (**il.11**, http://www.flickr.com/photos/mharrsch/1372794115/in/photostream/).

Il.3

Il.4

Il.11

În sec. al IV-lea și al V-lea d.Hr., trebuie să menționăm o altă inovație a artei romane, care se va răspândi foarte mult în perioada Antichității Târzii și apoi și în cea bizantină. Este o inovație tehnică: apare *opus interrasile*, traforajul fin și expresiv al suprafeței bijuteriei – medalion, brățară, cercei, colier –, care se înviorează, nu mai presupune tridimensionalitate, dar oferă detalii la o privire de aproape. Deși impune prin mărime, care o face vizibilă din depărtare (chiar foaia este mai groasă decât cea folosită în general pentru tehnica *au repoussé*), pierde totuși din masivitate, cum este de exemplu – brățara din sec. al IV-lea d.Hr. de la British Museum, ori cea din același secol, din Siria, de la Antikemuseum de la Berlin, cu o scenă de vânătoare de iepuri și căprioare, și, respectiv, cu ornamente geometrice. Treptat, efectul artistic este sporit de folosirea pietrelor prețioase multicolore și a perlelor sau a motivelor grecești – rulouri, palmetos, delfini (influență orientală). De asemenea, se îmbogățesc tipurile de forme: lanțuri, cercei atârnați, de influență alexadrină sau din Antiohia, ori catarame, curele, inele masive, datorită contactului cu popoarele migratoare.

În plus, și creștinismul își pune acum amprenta în iconografia bijuteriilor. Noua religie se va servi și de aceste obiecte pentru a se răspândi. Multe reprezentări de pe dipticuri, mozaicuri (dar nu numai), ne aduc la cunoștință tipuri de bijuterii paleocreștine. De remarcat fibula cu care se prindea veșmântul pe umăr: cea obișnuită, pentru funcționari, în formă de arc, și cea circulară cu lanțuri pandantive din pietre prețioase, a împăraților; de asemenea, de menționat sunt centurile, din piele sau țesături, ori de tip lanț, cu pandantive. Existau coliere lucrate în întregime, precum și pandantivul pe lanț, cu simboluri creștine, de exemplu cel din ametist și perle, smarald și aur, Muzeul de artă din Indiana (**il.14**, http://www.helleniccomserve.com/images/ByzWomNecklace.jpg). Existau brățări luxoase, ca cea cu motive de viță-de-vie, găsită în Cipru, posibil de proveniență constantinopolitană (**il.15**, http://www.flickr.com/photos/mharrsch/1372918021/in/photostream/), de multe ori din verigi cu decorații geometrice, vegetale sau creștine: o brățară cu un bust al Fecioarei într-un medalion circular. Inelele, de toate tipurile, erau la început singurele bijuterii purtate de credincioși, având caracter simbolic – decorate cu simboluri creștine, de exemplu un inel cu o cruce, 450-525 d.Hr., franc, realizat în tehnica filigranului și cea a granulației pe banda inelului, cu granate și sidef (**il.16**, http://www.metmuseum.org/toah/images/h2/h2_17.192.229.jpg). Iar cerceii sunt cele mai frecvente

BDD-V1796 © 2014 Aius PrintEd
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-20 20:04:53 UTC)

categorii de bijuterii paleocreştine care ne-au rămas – cu pandantive cu pietre colorate ilustrând cruci, monograme, animale. Oricum, cei din înalta societate îndrăgeau bijuteriile prin care îşi făceau cunoscut luxul, gustul şi religiozitatea, agăţând de ele diferite obiecte, talismane, cruci, dar „împăcând" elementele, astfel încât să se pună reciproc în valoare.

Il.14

Il.15

Il.16

Textile anterioare sec. al VI-lea d.Hr. ne sunt cunoscute, în primul rând, din descrierile literare (Ştim că se importa mătase din China şi veşmintele se ornamentau cu broderii şi dantelă, cu decoraţii figurative în fir de aur) (Morant 1970). În afara surselor literare, cunoaştem detalii şi din reprezentările altor arte – mozaicuri, picturi, fildeşuri – sau din ţesăturile care decorau bisericile: mătasea păstrată în bisericile europene occidentale. Şi, în mod excepţional, au ajuns până în zilele noastre câteva exemple oferite de fragmentele textile egiptene funerare găsite în cimitirele copte. Din sec. al III-lea d.Hr. primii creştini egipteni îşi îngropau morţii îmbrăcaţi şi înfăşuraţi într-o bucată de material, ale cărui fragmente s-au păstrat (desigur, nu toate erau confecţionate în Egipt) (Delvoye 1976), în puţine cazuri (şi aceasta datorită uscăciunii climei care le-a conservat), până în zilele noastre.

În general în Imperiul Roman, în perioada Antichităţii, veşmântul era cel tradiţional, o mantie drapată şi o tunică fără mâneci până în anul 250 d.Hr., apoi treptat, cu mâneci strâmte dar şi largi. Un exemplu este o tunică (de la Metropolitan Museum) din pânză nevopsită, cca 400-500 d.Hr., înfăţişând personaje dionysiace, zeul vinului în ţinutul subacvatic al nereidelor (Turner 1996) (**il.116**, http://www.metmuseum.org/toah/images/ht/ht_26.9.9.jpg). Răspândirea folosirii mătăsii a limitat folosirea hainelor din lână, cu drapaje complexe. Deşi până în sec. al VI-lea d.Hr. lâna se găsea în băteala textilelor din mătase şi, oricum, veşmintele din lână au rămas şi ulterior comune în îmbrăcămintea cotidiană (Turner 1996). Veşmintele erau acum ţesute dintr-un singur strat, pe formă, fără tăieturi complexe sau cusături de finisare, bucăţile de material fiind produse de la început pentru elementul pentru care urmau a fi folosite, nu bucăţi mari de material din care să se croiască apoi. Decoraţia, de tipul tapiseriei – ţesută o dată cu materialul – s-a îmbogăţit şi ea cu timpul, din sec. al III-lea – al IV-lea d.Hr. nemaifiind limitată la anumite zone, ci acoperind cu motive repetitive întreaga suprafaţă a tunicii. Se utilizau fibre, toarse şi ţesute, vopsite natural în diverse culori (purpură sau înlocuitorul ei, fucusul, precum şi coloranţi din insecte sau plante) şi, desigur, fire rămase necolorate, albe sau crem, pentru contrast. Această diversificare a ajutat la îmbogăţirea iconografiei. Broderia era cunoscută, dar nu foarte obişnuită (există câteva exemple târzii de folosire a ei pentru mobilier: au existat şi textile folosite în gospodărie, tapiserii de canapele, feţe de perne, covoare, draperii de perete). Fondul era adesea alb pentru hainele bărbaţilor şi roz pentru hainele femeilor – în contrast cu purpuriul motivelor. Combinaţia de verde cu purpuriu era folosită pentru mobilier (Turner 1996).

Într-un stil strâns legat de pictura şi de mozaicul vremii, în decoraţia textilelor predomină temele laice: scene de vânătoare, motive vegetale, chipuri umane, de exemplu cel de pe fragmentul de tapiserie din sec. al VI-lea – al VII-lea d.Hr. **(il.117**, http://www.helleniccomserve.com/images/ByzWomFabric.jpg). Dar în special se găsesc teme mitologice: *Legenda Afroditei*, *Judecata lui Paris*, povestea Fedrei şi a lui Hippolit, Orfeu şi animalele, Hercule, nimfe, nereide, ca în fragmentul de tapiserie coptă de la Muzeul provincial din Tarasa, Spania. Acesta reprezintă o nereidă călare pe un monstru marin, într-un stil stilizat şi cu deformări expresioniste. Ori întâlnim

BDD-V1796 © 2014 Aius PrintEd
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-20 20:04:53 UTC)

subiecte dionysiace, ca de exemplu cel din legenda lui Bacchus, separat printr-o bandă de viță-de-vie, foarte dinamic, de pe un văl de muselină găsit la Antinoe (Morant 1970).

Il.116

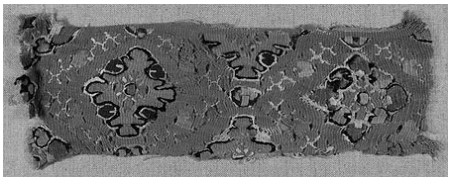

Il.117

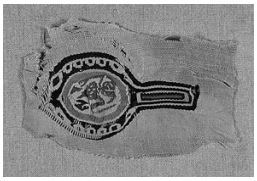
De asemenea există și antrelacuri apotropaice, ca în fragmentul de tapiserie din sec. al IV-lea d.Hr., de la Muzeul Copt din Cairo (**il.119**, http://www.coptic-cairo.com/museum/selection/textile/files/4783.jpg), ori simple motive geometrice, pe un fragment de draperie din sec. al VI-lea – al VIII-lea d.Hr. (**il.120**, http://www.marlamallett.com/C-146D-Coptic.jpg). Stilul împletește tradiția greacă și romană – cu stilul egiptean popular: pitoresc, multicolor și de o naivitate fermecătoare, evoluând treptat spre o stilizare tot mai mare, spre aplatizarea tonurilor, contururi accentuate, rigiditatea formelor, ca în fragmentul din sec. al V-lea – al VII-lea d.Hr., de 9x14cm (**il.121**, http://www.marlamallett.com/C-107B-D-Coptic.jpg).

Il.119

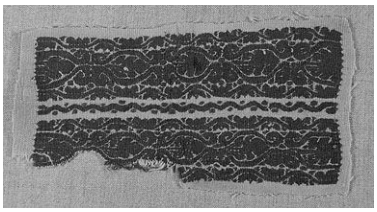
Il.120

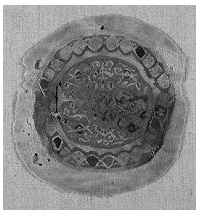
Il.121

Au rămas fragmente care decorau tunicile, ca în exemplul datat în aceeași perioadă (**il.122**, http://www.marlamallett.com/C-141D-Coptic.jpg): benzi pe umeri, la manșete sau la poale, ori bucăți de material, pătrate sau rotunde, care se inserau în diferite locuri pe veșminte (**il.123**, http://www.marlamallett.com/C-127D-Coptic.jpg**)**, ori chiar fragmentul de tunică cu inserții, din sec. al IV-lea – al V-lea d.Hr. (**il.124**, http://www.marlamallett.com/C-136D-Coptic.jpg).

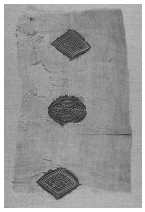
Iar din sec. al VI-lea d.Hr. temele fac tot mai mult loc subiectelor creștine – *Adam și Eva, Daniel în groapa leilor*, Orante, *Nașterea Domnului*, Iisus – o tapiserie din sec. al VII-lea d.Hr. (**il.125**, http://www.jesusneverexisted.com/IMAGES/7th-coptic-tapestry-horsema.gif) –, sfinți, mai ales călare, reprezentați într-un stil popular accentuat. Din sec. al VII-lea d.Hr. realizarea stilistică este din ce în ce mai stângace, siluetele deformate, înghesuite, iar tonurile sunt tot mai contrastante și așternute tot mai plat.

Il.122

Il.123

Il.124

Il.125

Așadar, atât cât ne putem da seama din exemplele rămase, bijuteriile au constituit pentru romani un mijloc propice pentru accentuarea rangului social (așa cum s-a întâmplat, de altfel, peste

BDD-V1796 © 2014 Aius PrintEd
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-20 20:04:53 UTC)

tot în lume, încă din zorii omenirii). ...Dar şi pentru ca cei din înalta societate (şi nu doar aceştia) să-şi etaleze devoţiunea religioasă, o dată cu răspândirea noii religii, creştinismul, care vine cu simbolistica proprie. Iar din fragmentele textile rămase (o imagine de ansamblu este mai dificil de obţinut!), este evidentă pătrunderea treptată, şi în acest domeniu, a simbolisticii şi tematicii religioase, creştine, precum şi a noului stil artistic, modificat în strânsă relaţie cu celelalte arte, majore sau *minore*.

Bibiografie

Gramatopol, Mihai. 1991. *Artele miniaturale în antichitate*. Bucureşti: Meridiane.
Morant, Henry de. 1970. *Histoires des arts décoratifs, dès origine à nos jours*. Paris: „Bibliothèque dès Guides Bleus" Librairie Hachette.
Gowing, Lawrence, ed. 1995. *A History of Art*. Oxfordshire: Grange Books.
Turner, Jane, ed. *The Dictionary of Art,* vol. IX, New York, Grove'Dictionaries, 1996
Delvoye, Charles. 1976. *Arta bizantină,* vol. I. Bucureşti: Ed. Meridiane.

BDD-V1796 © 2014 Aius PrintEd
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-20 20:04:53 UTC)